

Schubert András

Változatok egy egérre

Arthur Koestler *A láthatatlan írás* című önéletrajzi könyvében „rég jó barátjáról”, Németh Andorról is megemlékezik. Itt olvasható a következő bekezdés:

„Még iskoláskoromban olvastam a lapban egy-két novelláját, és úgy éreztem, hogy ez a legkülönlegesebb és legkifinomultabb magyar próza, ami valaha is a kezembe került. Németh egy kicsit olyan, mint valami magyar Kafka, de ebben az időben – 1921-ben – Kafka még gyakorlatilag teljesen ismeretlen volt, és sem Németh, sem én nem olvastuk a műveit. Különösen élénken emlékszem egy rövid novellájára, amelyet egyes szám első személyben írt. Az elbeszélő leírja, hogy sétára akar indulni, s édesanyja, egy ráncos kis öregasszony kéri, hogy őt is vigye magával. Az elutasításra sírva fakad, kis, szürke egérré változik, és belebújik az elbeszélő zsebébe. Az elbeszélőnek a zsúfolt villamoson mindvégig a zsebében kell tartania a kezét, hogy az összenyomástól megvédelmezze, végül a zsebében tartott egér miatt a kedvese is elhagyja. Hazaérve anyja visszaváltozik öregasszonnyá, s az olajlámpa fényében befejezi fia zoknijának stoppolását, az elbeszélő pedig szomorkásan megjegyzi, hogy sétája nem túl kellemesre sikeredett. A történetből hiányzott Kafka *Az átváltozásának* lidércnyomása; inkább valamiféle ironikus és melankolikus moll hangnem jellemezte. A zsarnoki atya elleni karkai vádakkal szemben rezignált vállrándítással vette tudomásul a bénító, anyai ragaszkodást.”

Természetes a kíváncsiság, hogy vajon melyik lehetett ez a novella, és hol lehet elolvasni. Így volt vele a Németh Andorról írt kétkötetes monográfia szerzője, Tverdota György is, de végül is csak ezt olvashatjuk tőle:

„A novella, amely Koestler tetszését olyannyira megnyerte, csak annyiban karkai, hogy lefokozó metamorfózis megy végbe benne: a narrátor édesanyja változik át szürke egérré, hogy fiát, kabátzsebében lapulva, elkísérhesse sétaújtjára. A hős az egérré változott anya miatt mindenféle bonyodalmakba keveredik, míg a novella végén megtörténik a visszaváltozás. Sem a Bécsi Magyar Újságban, sem a Panorámában nem bukkantam a novella nyomára. A témaválasztás és a feldolgozás módja nagyon jellemző Németh művészetére.”

Amíg a további kutatások esetleg eredményesebbek nem lesznek, más módot kellett találnom, hogy kárpótoljam magamat és esetleg másokat. Hűséges munkatársam, ChatGPT 4o társaságában nekiültem, és elkészítettük a novella lehetséges változatait, ahogyan azt néhány más,

nem kevésbé kiváló szerző megírhatta volna. Nem feledkeztünk meg a stílushű illusztrációkról sem.

Következzék tehát a válogatás.

A zseb (à la Kafka)

Az ajtóban álltam.

– Veled megyek – mondta.

A hangja száraz volt és repedezett, mint a konyhában a festék a csempék fölött. A háta mögött égett a petróleumlámpa, árnyékot vetve a falra. Nem az árnyék reszketett, hanem az egész fal.

– Nem – válaszoltam. – Ez nem neked való.

Nem magyarázkodtam. Nem kellett. Már a múlt héten is, amikor elkísért a postára, az emberek visszanéztek ránk. Valamit láthattak rajta, amit én nem akartam látni.

Leült a székre. Az recsegett, mint mindig. Aztán meghajolt, összébb görnyedt, és valami árnyék suhant végig a padlón. Egy egér futott a lábamhoz. Nem sietett, nem szimatolt, nem félt.

– Veled megyek – mondta.

Nem válaszoltam. A kezemet a zsebembe tettem. Ő beleugrott. Éreztem a kis testet, a gyors szívverést. Egy pillanatig úgy éreztem, hogy az enyém megállt.

A villamos zsúfolt volt. Az emberek lihegtek, gőzölögtek, nyomultak. A kezem a zsebemben tartottam, mereven, görcsösen, mintha egy fegyvert rejtegetnék.

Valaki hozzám ért, válla a kabátomnak nyomódott. Úgy éreztem, hogy az egér már nem is a zsebemben van, hanem bennem, a bőröm alatt. Nem mozdultam. Nem lélegeztem.

Lena a Heinrichplatz megállóban szállt fel. Rám nézett. A tekintetében előbb öröm volt, aztán zavartság, végül gyanakvás. A kezemet nem vettem ki a zseemből. Ő meg nem kérdezett semmit.

– Furcsa vagy – mondta, amikor leszállt. – Elviselhetetlen.

Hazamentem. A lakás hideg volt. A lámpa égett. A szék recsegett.

Az egér eltűnt. Anyám ott ült, és a zoknimat stoppolta. Az arca fénytelen volt, a keze sárga és csontos.

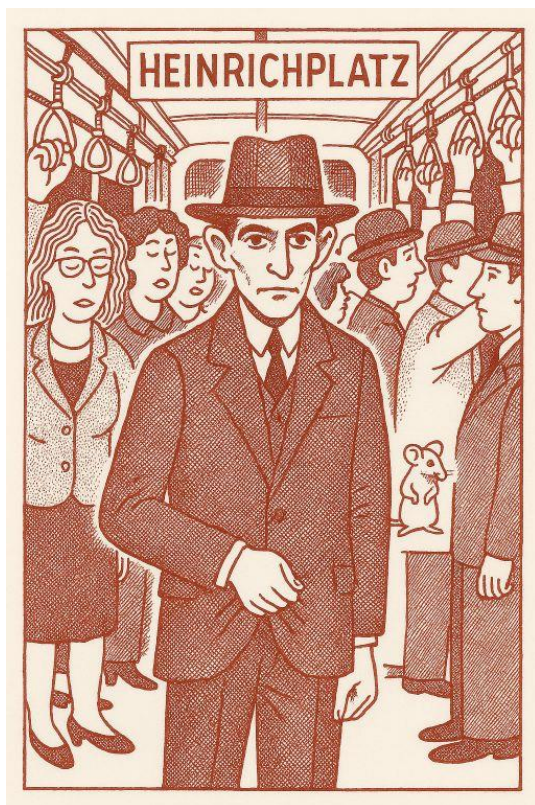
– Elszakadt? – kérdeztem.

Bólintott.

Nem tudom, mikor változott vissza.

Nem tudom, mikor lesz minden ugyanolyan, mint annak előtte.

Nem tudom, hogy lesz-e valaha.

A villamos zsúfolt volt

Mese a kisegérről (à la Szép Ernő)

Nem tudom, hogy vannak vele, de én ma különösen ködös, fáradt reggelre ébredtem. Az utcák foltosak voltak, mint a rossz kabát, a házak falában meg mintha benne felejtette volna magát az éjszaka. Felvettem a kabátomat, és már épp az ajtó kilincsén volt a kezem, amikor anyám halk hangját meghallottam. Vézna volt ez a hang és törékeny, mintha félne, hogy fölébreszti a házban az álmokat.

– Jaj, de elmennék veled ma én is!

Megfordultam. Ott ült a kishálóban, a régi hokedlin, aminek mindig kicsit billeg a lába. A kendője félrecsúszott, az arca gyűröttebb volt, mint a lepedő reggel.

– Nem neked való ez a reggel, drága mama – mondtam. – Csúszós a járda, még megütöd magad.

Elmosolyodott. Egy pillanatra. Aztán lehajtotta fejét, és szemem láttára összement, egyre kisebb lett, és egy pinduri szürke kisegér bújt elő a köpenye redőiből. Odaszaladt hozzám, felmászott a cipőm orrára. A szeme olyan volt, mint egy csepp víz az ablakon, mikor nem tudja, merre folyjék.

– Bebújok a zsebedbe. Megígérem, csendben leszek.

Lehajoltam hozzá, ő pedig beléugrott a zsebembe. Apró volt és meleg.

A villanyos zsúfolt volt, én meg szívemhez szorítottam a zsebem. Nem attól féltem, hogy elszökik – csak jaj! össze ne nyomják szegényt. Éreztem, hogy ott van, lélegezik, mintha egy halk kis dallamot dúdolna a szívem alatt.

Aztán felszállt Janka. Ó, mióta várom, hogy egyszer felszálljon! Hogy hozzálépek, délceg ifjú, és elmondom, amit csak neki akarok elmondani. Minden versek versét, minden énekek énekét. És láttam rajta, hogy ő is várja. Hogy talán csak azért szállt fel. De én csak álltam, szívemre szorított kézzel, aggodalmas képpel. Mintha onnan bévülről köhécselet hallanék. Ó jaj, csak nem szorítottam meg túlságosan? Janka nem várt tovább. Finoman elfordult, és a következő megállónál leszállt.

Egész nap vigyáztam rá, de amikor hazaértem, a kabátzsebem üres volt. A kisházban, az olajlámpa fényénél mama a hokedlin ült, és éppen a zoknimat stoppolta. Panaszosan magyarázta:

– A saroknál megint elengedett a szem. De most rendesen beöltögettem. Egész nap nem volt rá időm.

A kezén táncoltak a ráncok. Melléje ültem.

– Hosszú volt a nap. És hűvös is.

Ő bólintott, mint aki előre tudta, hogy ezt fogom mondani. Én meg csak belül sírtam, és hagytam, hogy történjék a csend.

Aztán felszállt Janka

Társaság (à la Örkény)

– Manczákné, lelkem, két fej hagymát adjék má' kölcsön, mert éppen kifogytam – hallottam anyám hangját a gangról.

Megpróbáltam mögötte kislisszolni, de nem sikerült.

– Várjál má’! Mondtam, hogy ma veled megyek.
– Ma nem – szögeztem le kategorikusan. – Rengeteg dolgom van, és nagyon sietek.

Előbb csak a szeme lábadt könnybe. Azt hittem elsírja magát – ami nem lett volna rá jellemző –, aztán az egész teste cseppfolyóssá vált, végül egy kis tócsa közepén egy egérke lett belőle.

Többször előfordult már hasonló, legutóbb a hokedliba eresztett gyökeret, és egy fél napig tartott, hogy lecsavarjuk róla.

– Ne ellenkezz velem! Társaságra vágyom és punktum.

Ezzel beugrott a kabátzsebembe. Nem ellenkeztem.

A 4-6-os villamoson már nehezebb volt a helyzet. Az utasok egymáshoz tapadtak, mint a kelt tészta a tepsiben. A bal kezemet a zsebemben tartottam, hogy anyámat össze ne nyomják. A jobbal kapaszkodtam, de olyan volt, mint egy egérfogóban, úgyhogy inkább kihúztam.

A Moszkva téren felszállt Irén. Talán nem kellett volna elhagynom annak idején. Most már késő.

– Mi van a zsebedben? – kérdezte.

– Anyám – válaszoltam.

Bólintott. Nem kérdezett semmit. Ezért szerettem.

A következő megállónál leszállt. Ezért hagytam ott.

Este, mikor hazaértem, anyám már újra anyám volt. A lámpa alatt stoppolt, mintha mi sem történt volna.

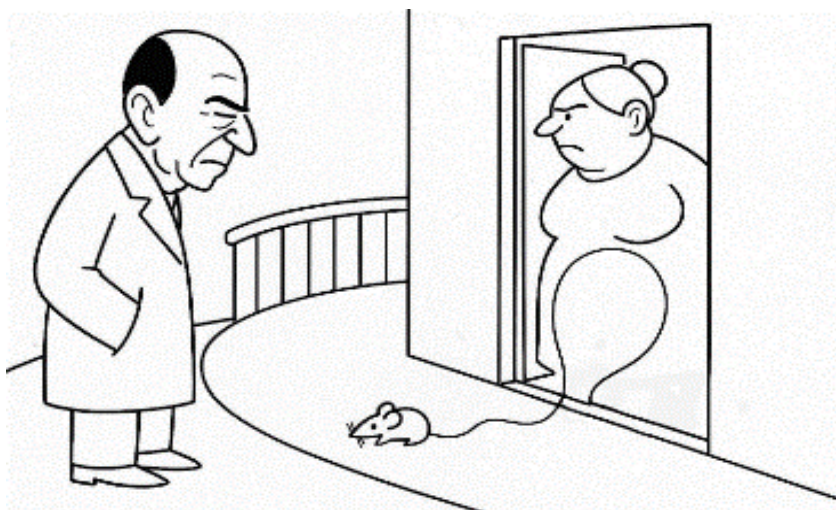
– Hol jártál?

– Villamosoztam – mondtam. – Kicsit zsúfolt volt.

– Megint összevesztél Irénnel?

– Nem – feleltem. – Csak nem szereti az állatokat.

Aztán megettük a vacsorát.

*Egy kis tócsa közepén
egy egérke lett belőle*

Anya a kabátzsebben, avagy amiről a villamos is hallgat (à la E. P.)

Egyszer volna, hol nem volna, na jó, talán nem is volna, hanem lenne, de mindegy is. Tehát:

Indultam volna, reggel volt, olyan reggel, ami csak azért nem szombat, mert kedd, és a kedd az sosem szombat.

Anyám rám nézett, ahogy csak egy anya tud, akinek a szemében nemcsak könny van, hanem mindaz, amit azóta sem értettél meg.

– Jössz, fiam? – kérdezte.

Ez az a fajta kérdés, amire a válasz eleve igen, különben megsértődik. Pedig te nem jönni akarsz, hanem menni, csak sétálni akarsz, a semmibe, a minden elől.

– Nem – mondtam eltökélten. – Nem jövök, mert mennem kell.

Erre az anyám (mert ilyenek az anyák, különösen reggel, meg pláne, ha nem szombat) sírni kezdett, összezsugorodott, egér lett belőle, sápadt kis szőrmók, mintha a gyerekkori plüssnyulam lelkiismerete lenne.

– Gyere, fiam – cincogta. – Kicsi vagyok. Nem zavarlak.

És hát – legyen igazságos az ember, ha már boldog nem lehet – zsebre tettem. Pontosabban, beleugrott. Az anyám. A zsebembe.

(Megjegyzés a margóra: valaki egyszer azt mondta, hogy az anyánk mindig ott van bennünk. Én nem gondoltam, hogy szó szerint.)

A villamoson (tudják, az a nagy, sárga közlekedési képtelenség) az emberek úgy szorongtak, mint én a fogorvosnál.

A kezem a zsebben, anyám a kezemben. Nem vagyok vallásos, de valami mintha ott rezgett volna bennem, mint egy imádság, amit nem értesz, csak ismételgetsz.

És akkor jött Anna. (Kell egy Anna. Mindig kell egy Anna. Legalább egy.)

Felszállt, meglátott. A tekintete? Mint egy feneketlen kút: egyszerre túl mély és túl üres.

– Mit csinálsz? – kérdezte.

– Védem anyámat – feleltem. Mert hát nem tudtam, mit lehet ilyenkor mondani?

Anna leszállt. Ő tudta.

Este hazamentem.

Az anyám már otthon volt. Persze. Mindig előbb ér haza. A lámpa alatt stoppolt. (Valami zokni, mindig valami zokni. A történelem ismétli önmagát, előbb tragédia, aztán textil.)

– Megfáztál? – kérdezte.

– Kicsit – mondtam.

De nem a testem fázott.

A lámpa alatt stoppolt

És akinek ennyi jó kevés, elkészült egy igazi klasszikus változat is. **Alexandre Dumas fils** „*Histoire d'une rédemption*” (*Egy megváltás története*) című regényciklusa 10 kötetet foglal magában.

1 Les Plaisirs (A mulatság)

Az első kötet mintegy a sorozat előtörténetének tekinthető. Megismerhetjük főhőst, Alex D.-t kedvenc időtöltései, úgymint dőzsölés és mulatozás közben. Az egyes fejezetek e tevékenységek részleteinek olyan bőségével szolgálnak, amelyek joggal vívták ki kora jobb ízlésű olvasóközönségének megbotránkozását, egyszersmind az eljövendő nemzedékek csodálatát és máig tartó lelkesedését.

2 Les Tribulations du retour (A hazaút viszontagságai)

A hajnali hazatérés útja nem rózsákkal volt kikövezve. Az egyes fejezetekben megismerkedhetünk mindazokkal a ki- és betérőkkel, amelyek a párizsi éjszakában hazatérő ifjú célirányos haladását akadályozták. Spoiler: végül hazaért.

3 *La Nuit* (Az éjszaka)

Az irodalomtörténetnek ez a forradalmi jelentőségű kötete egyetlen fejezetből áll, amelyben mindvégig tök sötét van, és nem történik semmi. Az író ezzel a fejezettel évszázados nyomot hagyott az avant-garde irodalmi törekvésekben.

4 *Le Réveil* (Az ébredés)

Ez a kötet méltó folytatása az előzőknek, amelyben a főhős végig-megy mindazokon a szenvedéseken, amelyek egy másnapos reggel óhatatlan velejárói. A fejezetek: „Az első próbálkozás”, „A visszazuhanás”, „Az újabb kísérlet” és a továbbiak érzékletesen mutatják be a hősi igyekezetet, amelynek végén Alex D. nagy elhatározásra jut, és ráveszi a lábait, hogy sétálni induljanak.

5 *L'Histoire de la mère* (Az anya története)

A drámai kibontakozás ezen pontján megismerkedhetünk főhősünk édes jó anyájával, Mére D.-vel. Rajta keresztül bepillantást nyerhetünk a megesett varrólányok nyomorúságos életébe a kor Párizsában. Az író nem fukarkodik ennek a megesés dolognak az érzékletes bemutatásával a lehető legváltozatosabb helyszíneken és időpontokban. A kötetet az anya és a fiú találkozása zárja, melynek során az anya hiába próbálja jobb belátásra bírni tévelygő gyermekét, és visszatartani őt az akár kockázatosnak is bizonyulható sétától, ezért végső kétségbeesésében egérré változik, hogy vele mehessen.

6 *Le Grand Voyage* (A nagy utazás)

Ez a kötet Párizs kor-, kór- és körképét mutatja be egy omnibusz-utazás kapcsán. Minden fejezet címe az omnibusz egy-egy megállójának neve. Valóságos „tour de force”, ahogy az író felváltva láttatja a várost a főhős és egy kisegér szempontjából, sőt, a Les Halles sajtárusainak közelében orrpontjából is.

7 *La Dame aux camélias* (A kaméliás hölgy)

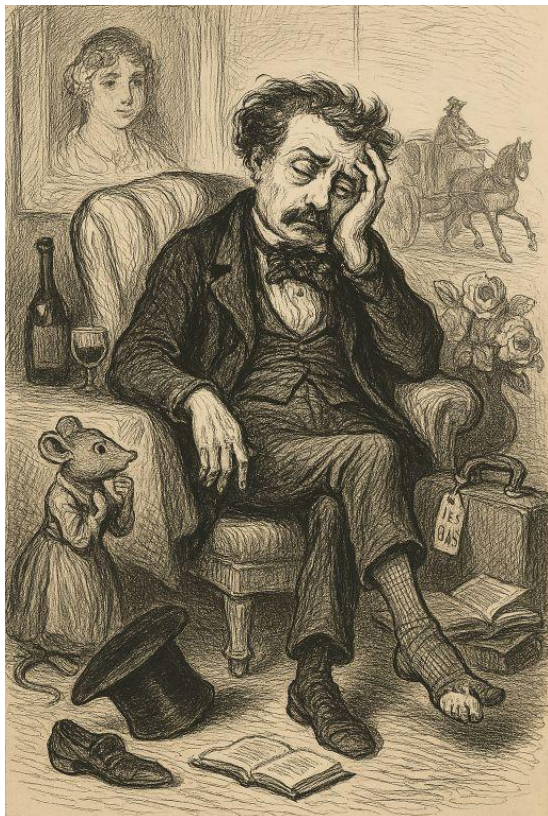
Az író ezzel a kötettel jól ismert műzsája felé kívánta leróni adósságát, amelyet sajnálatos likviditási problémái miatt készpénzzel nem állt módjában megtenni a közeli időszakban. Konfliktus forrását jelenti azonban, hogy a hölgy allergiásnak bizonyult az egérszőrre, az anya pedig a kamélia illatára, ezért a találkozás irtózatossá vált. Ilyen esetekre ma már antihisztaminok állnak rendelkezésre, a kalcium hatására semmilyen érdemi bizonyíték nincs. (De használj!)

8 Scènes de la vie de bohème (Bohémélet)

Ez a kötet merő tévedésből került a ciklusba, mert sem témája, sem szerzője alapján nem illik bele. Alighanem a közös helyszín és az operaház műsorváltozása téveszthette meg a sorozat szerkesztőjét.

9 De retour au foyer (Újra otthon)

A hosszú út utáni hazatérés mindig a megnyugvás komfortját hozza. De nem Alex D.-nek, aki még mindig orrában érzi a kamélia izgató illatát és hónaljában az egérszőr csiklandását. Egyéb csiklandásokról nem is beszélve. Kurz und gut, ő már húzna is el újra otthonról, de – ó jaj! – most döbben rá, hogy a sétának igenis vannak veszélyei: kilyukadt a harisnyája. Ezért indulás előtt még egy teljes kötetet várnia kell.

*Ezért indulás előtt még egy teljes
kötetet várnia kell*

10 Les Bas du jeune homme (A fiatalúr harisnyája)

Ebben a sejtelmekkel teli kötetben, mint a nagy szimfóniák zárótételében, visszatérnek a teljes mű fő témái: gondoljunk akár egy harisnya lehetséges viszontagságaira, akár a varrólányok szem- és megrontással teli életére, akár a sajszagra. És most válik igazán érthetővé a regényciklus címe: igen, megváltás az olvasó számára hogy eljut a hőn vágyott felirathoz: VÉGE.